

АНАЛИЗА НА ИНТЕРПЕРСОНАЛНИТЕ ФУНКЦИИ НА ДИСКУРСНИОТ МАРКЕР *E DI* 'ЗНАЕШ' ВО РАЗГОВОРНИОТ АЛБАНСКИ ЈАЗИК ВО СПОРЕДБА СО АНГЛИСКИОТ МАРКЕР *YOU KNOW*

Едона Винца
Универзитет „Мајка Тереза“ Скопје
edona.vinca@unt.edu.mk

Оваа статија претставува споредбена анализа на англискиот маркер *you know* и неговиот еквивалент на албански јазик *e di* 'знаеш'. Дискурсниот маркер *you know* добил должно внимание во англиската литература и е еден од најистражените. Меѓутоа, неговиот албански корелат не е детално разгледан во рамките на вербалната комуникација. Поради тоа, досегашните истражувања за *you know* ги употребуваме како основна рамка за споредбена анализа на интерперсоналните функции. Главната претпоставка на анализата е дека во двата јазика маркерот ја врши функцијата да го повика соговорникот на т.н. заедничко знаење, односно обележува интерперсонални релации. Претпоставката се тестира преку анализа на автентични телефонски разговори на албански јазик, со утврдување на интерперсоналните функции на *e di* 'знаеш' и нивна споредба со функциите на *you know*. Преку резултатите на анализата ја потврдуваме претпоставката и разликуваме неколку функции на *e di* 'знаеш' во секојдневните конверзации.

Клучни зборови: дискурсен маркер, *you know*, *e di*, учтивост, говорен чин, конверзациска анализа, прагматика, анализа на дискурс

CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE ALBANIAN DISCOURSE MARKER *E DI* AND THE ENGLISH *YOU KNOW* IN SPOKEN INTERACTION

Edona Vinca
Mother Teresa University, Skopje
edona.vinca@unt.edu.mk

This paper provides a comparative analysis of the discourse markers *you know* in English and *e di* in Albanian. Although it belongs to the inventory of discourse markers that have received due attention in English scholarship and thus represents one of the most analyzed discourse markers, its Albanian equivalent has remained largely understudied in the context of spoken interaction. Therefore, the existing research on *you know* may serve as a basic framework for contrastive analyses of interpersonal functions of its functional counterparts in other languages. The main hypothesis underlying our investigation is that in both languages the markers have a common basic function: appealing to common knowledge and thus marking interpersonal relationships. To prove the hypothesis we conduct an analysis using data collected from authentic telephone conversations in Albanian whereby determining the interpersonal functions of *e di* and comparing them to the functions of *you know*. The results confirm the main hypothesis and support the distinction of several functions of *e di* in everyday conversation.

Keywords: discourse marker, *you know*, *e di*, politeness, Speech Act, conversation analysis, pragmatics, discourse analysis

1 Вовед

Оваа статија претставува споредбена анализа на функциите на интерперсоналниот дискурсен маркер *e di* ‘знаеш’ и неговиот англиски еквивалент *you know*.

Дискурсните маркери се јазични средства со кои говорителот го сигнализира својот однос кон соговорникот и кон кажаното од страна на соговорниците и, како такви, тие се неопходен дел од говорот, односно од дискурсот. Најчесто цитираната и наједноставна дефиниција за дискурсните маркери се наоѓа во Оксфордските речници, во кои се вели дека овие јазични средства се зборови или фрази чија функција е да го организираат дискурсот во сегменти (Concise Oxford English Dictionary 2004: 409), а кои се употребуваат во секојдневниот говор (Oxford Advanced Learner’s Dictionary 2006: 416). Примери за ваквиот вид јазични елементи претставуваат зборови и фрази како: *I mean, well, on the other hand*. Во македонскиот јазик тоа се јазични средства како: *ѝа, значи, знаеш, добро* и сл., кои не се задолжителни за семантичката и за синтаксичката структура на реченицата, туку му помагаат на говорителот да воспостави одредени односи со соговорникот во текот на конверзацијата. Во предметната литература (Brinton 1996, Andersen 2001, Aijmer 2002, Beeching 2016; Кусевска и Бужаровска 2020) ваквите изрази и зборови се познати како *интерперсонални дискурсни маркери*. Овие елементи можат да служат како сигнали за означување на кооперативноста и учтивоста на соговорниците или да изразуваат други аспекти од меѓусебните односи што ги градат говорителите во разговор.

Интерперсоналната функција на дискурсните маркери како концепт е преземен од теоријата на Халидеј (Halliday 1973). Тој смета дека интерперсоналноста во дискурсот не се крие само во субјективни карактеристики, како што се модалноста или интензитетот на исказот, туку се одразува преку конкретни карактеристики на јазикот.

Во оваа статија се стремиме да ја потврдиме претпоставката дека овие конкретни јазични елементи играат улога во обележувањето одредени релации меѓу соговорниците. Имајќи предвид дека за време на секојдневното комуницирање говорителите почитуваат „непишани правила“ на учтивост или кооперативност, целта ни беше да најдеме одредени законитости во начинот на употребата на овој конкретен дискурсен маркер во рамките на најчесто цитираните теории во прагматиката, говорните чинови и учтивоста.

1.1 Дефинирање на *e di* ‘знаеш’

Di ‘знае’ е полнозначен преоден глагол, кој гради парадигма во сите лица. Ги има сите глаголски форми, а во индикатив се појавува во сите граматички времиња.

Во *Речникот на современиот албански јазик* (1981: 329) за глаголот *di* ‘знае’ наведени се следниве значења: *ѝоседувам некакво знаење (Знам ова*

јазика); *извесѝен сум за нешѝо, ѝознаѝо ми е нешѝо (Му љо знам имеѝо. Се уиѝе не знам нишѝо.)*; *умеам да ѝравам нешѝо, љи имам ѝоѝребниѝе знаења и веѝѝини за да ѝравам нешѝо (Знам да ѝливам.)*; *свесен сум за нешѝо, добро разбирам нешѝо, свесен сум за вредносѝа на нешѝо (Знам иѝо ѝравам. Ја знам мојаѝа задача)*; *разбирам, сфаќам, сум искусил нешѝо (Знае ѝој иѝо е сиромашѝѝа.)* и, обично со негација: *не се ѝлашам, не обрнувам внимание на (Не знам за сѝрав).*

Меѓутоа, се забележува едно друго значење на глаголот *di* 'знае', кое е по-различно од другите, со тоа што е регистрирано во употреба само во второ лице и глаголот е претходен од *e*, кратка форма на заменката во акузатив, која служи за означување на директен предмет. Заедно со глаголот таа формира лексикализиран израз, кој се развил во прагматички маркер. Според дефиницијата во самиот речник, *e di* 'знаеш' (букв.: 'го знаеш') е честица (*opič. fjalë e ndërmjetme*) „што во исказот се воведува со посебна интонација која не е дел од исказот; се употребува за привлекување внимание на соговорникот, кога му кажуваме нешто или при нудење совет во врска со нешто“ (Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, 1981: 329).

Ова значење се илустрира во примерот (1) каде што *e di* е употребен како дискурсен маркер. Слично со неговиот корелат на македонски јазик – *знаеш*, тој нема значење на полнозначен глагол и не ја менува вистинитоста на исказот во кој е употребен.

(1)

<i>A: me ket' djalin fola pak(.) që e kisha</i>	A: со тој дечкото зборував малку (.)
<i>n' t' djatht' me XXX=</i>	десно од мене што седеше со XXX=
<i>B: mhm(.)</i>	Б: мхм (.)
<i>A: a' e din² ai mi përmendke turqit non</i>	A: знаеш , тој Турците ми го спомну-
<i>stop=</i>	ваше нон стоп=
<i>B: = po de</i>	Б: =да де

Разликувањето меѓу полнозначното значење и прагматичкото значење не се карактеризира како проблематично. Имено, глаголот во употреба во второ лице може да се отстрани од исказот и со тоа да немаме промени од семантичка гледна точка или пречки во синтаксичкиот редослед на исказот, поради што може да се смета дека станува збор за дискурсен маркер.

2 Досегашни истражувања

Во англиската литература има голем број студии за *you know*, почнувајќи од истражувања за начинот на настанување, од гледна точка на граматикали-

¹ *A* е честичка што се користи на почетокот на прашална реченица, служи за нагласување или засилување на прашањето (*a* 'ме разбираш?' итн.); како преводни еквиваленти на македонски може да се наведат *дали* и *ли*, зависно од начинот на употреба; тука: *дали*.

² Албанскиот јазик има два дијалекта, северниот дијалект (гегиски) и јужниот дијалект (тоскиски). Во северниот дијалект на глаголот *di* 'знае' се додава наставката *n* на крајот на зборот. Во овој примерок има разговори и на двата дијалекта и тие се транскрибирани автентично.

зацијата на зборот, до истражувања на функциите што ги има во секојдневната конверзација, опфаќајќи тука и социолингвистички анализи на употребата на овој дискурсен маркер.

Во нашата анализа фокусот се става врз функциите на дискурсните маркери во секојдневната конверзација. За дискурсниот маркер *you know* 'знаеш' има многубројни истражувања за неговите функции, меѓу кои се izdelуваат постари студии, како што се тие на Остман (Ostman 1981), Холмс (Holmes 1986), Шифрин (Schifrin 1987), Шуруп (Schouroup 1985), но и понови, како што се тие на Ерман (Erman 2001), Мулер (Muller 2005), Редекер (Redeker 2006), Женг (Zheng 2015), Бичинг (Beeching 2016).

Теориската рамка за нашата анализа ја сочинуваат теории што го третираат начинот на водење секојдневни конверзации, што значи дека се фокусираат на градењето интерперсонални релации меѓу говорителите.

Затоа, во овој дел ќе ги наведеме најважните функции на дискурсниот маркер *you know* 'знаеш', кои произлегле од анализи спроведени во рамките на Теоријата на учтивост и принципот на кооперативност во конверзацијата.

Според Остман (Ostman 1981), со употреба на *you know* 'знаеш' говорителот му нуди на соговорникот можност за соработка и го повикува да се согласи со содржината на исказот. Имајќи предвид дека спротивставувањето на соговорникот би го загрозило лицето на говорителот, Остман предлага *you know* 'знаеш' да се употребува во функција на „сигнал за зачувување на лице“ (Ostman 1981: 17). Функција на *you know* 'знаеш' во позитивната учтивост предлага и Холмс (Holmes 1986: 9), која оваа функција на маркерот ја илустрира со примерот *I'm confident you know the kind of thing I mean*. Во дадениот пример говорителот изразува позитивна учтивост меѓутоа се од претпоставката дека е соговорникот запознаен со контекстот.

Друга функција на *you know* 'знаеш' поврзана со учтивноста е неговата употреба кога говорителот претпоставува заедничко, односно споделено знаење со соговорникот. Како пример за оваа употреба Остман (Ostman 1981) го наведува примерот на професорот што по завршување на предавањето почнува да го употребува овој дискурсен маркер за да им навести на студентите промена во стилот на зборување и на овој начин да сигнализира премин од формална кон неформална конверзација. По одредено време студентите постапуваат на ист начин, со што покажуваат дека го прифаќаат овој стил на разговор. Според Остман (Ostman 1981:19), употребата на *you know* 'знаеш' покажува дека говорителот го почитува соговорникот и функцијата на *you know* во овој случај е да му даде на соговорникот чувство на моќ во конверзацијата.

За употреба на поимот „заедничко знаење“ во објаснувањето на функцијата на *you know* 'знаеш' во конверзација се согласуваат многу автори. Иако Остман (Ostman 1981) тврди дека употребата на *you know* 'знаеш' не мора да означува дека соговорникот „знае“ и, иако Бибер и др. (Biber et al. 1999: 1077) тврдат дека *you know* 'знаеш' понекогаш пренесува нова информација за соговорникот, може да се каже дека информацијата што се воведува со *you know* е позната за соговорникот (Jucker & Smith 1998: 193). Оваа информација може да биде специфично споделена меѓу говорителот и соговорникот (Stubbe &

Holmes 1995: 69) или да биде информација од општопознат карактер, „да претставува нешто општопознато во општеството“ (Schiffirin 1987: 274).

Во поглед на заедничкото знаење, Холмс тврди дека овој дискурсен маркер може да има две спротивни функции: функција на изразување сигурност и функција на изразување неизвесност, несигурност или колебање (Holmes 1986), што се совпаѓа со тоа што го тврди и Шуруп (Schouroup 1985) во друго истражување објавено една година пред истражувањето на Холмс, дека *you know* ‘знаеш’ се употребува во функција на сигнализирање заедничко знаење меѓу говорителот и соговорникот, но исто така, со *you know* ‘знаеш’ се изразува сомневање во ова заедничко знаење. За да го илустрира последниов дел со пример, го користи исказот *I feel a chill, you know?* ‘Ладно ми е *знаеш?*’, каде што говорителот очекува дека и соговорникот се чувствува исто или – во најмала рака – очекува од соговорникот да биде запознаен со чувството што се опишува за да може да го разбере исказаното (Schouroup 1985: 103).

Шуруп продолжува со објаснување на оваа функција тврдејќи дека таа е особено важна кога дискурсниот маркер *you know* ‘знаеш’ не се однесува на содржината на исказот, туку на имплицитното значење на тој исказ. Ова го илустрира со пример на исказ од говорител кој забележува дека се вклучува уличното осветлување и изјавува: *It's six o'clock, you know* ‘Шест часот е, *знаеш*’ (Schouroup 1985: 105). Бидејќи врската меѓу овие две случувања (вклучувањето на светлата и точното време – шест часот) не е експлицитна, *you know* ‘знаеш’ има функција да провери дали соговорникот ја разбрал импликацијата.

Со функцијата на воспоставување заедничко знаење се согласува и Бичинг (Beeching 2016), друга авторка што анализата на *you know* ‘знаеш’ ја засновува врз претходни истражувања на горенаведените автори.

На *You know* ‘знаеш’ му се пристапува и од гледна точка на сигнализирање интеракција, функција што му ја овозможува самата интерперсонална природа (Ostman 1981, Schouroup 1985). Остман тврди дека, доколку *you know* ‘знаеш’ е проследено со интерогативна форма, од соговорникот се очекува одговор, а кога се изговара со надолна интонација, значи дека „веќе сè е кажано и нема потреба од понатамошен коментар“ (Ostman 1981). Според Шуруп (Schouroup 1985), *you know* ‘знаеш’ има функција на „регулатор на интеракцијата“ во конверзацијата секогаш кога се појавува во финална позиција, со тоа што го повикува соговорникот да одговори.

Што се однесува до модалната функција на *you know* ‘знаеш’, Ерман (Erman 2001) пишува дека, ако треба да се издвои модална функција за дискурсниот маркер *you know* ‘знаеш’, таа би се состоела во изразувањето субјективна модалност. Самиот опис на модалноста како „субјективна“ укажува на субјективно толкување, меѓутоа не на исказот, туку на илокуциската сила на тој исказ. Иако Ерман ја нагласува функцијата на *you know* ‘знаеш’ како засилувач (*emphasizer*) на евалуативен исказ, сепак, во неговото истражување направено врз автентични разговори, дискурсниот маркер не се јавува ниту еднаш во оваа функција (Erman 2001: 1341). Ниту во нашиот примерок на конверзации на македонски јазик нема пример на исказ каде што *знаеш* ја има оваа функција.

Имајќи предвид дека областа на прагматиката, односно проучувањето на јазикот во секојдневна употреба е релативно нова област, во литературата на јазиците што се зборуваат во балканскиот регион нема подетални истражувања за значењето и функциите на дискурсниот маркер. Меѓутоа, како јазични елементи тие не останале незабележани. Во албанската лингвистика како јазични елементи за субјективно пренесување став тие се забележуваат од Јосиф (Josif 1969), кој пишува за честиците како лексичко-граматичка категорија во современиот албански јазик. Неколку години подоцна и Ангони (Angoni 1974) се осврнува на одредени прагматички функции на честиците, иако не ги именува како такви. Првата анализа на функциите на честиците како дискурсни маркери во албанскиот јазик се наоѓа во статија на Рокај (Rrokaј 2014) на француски јазик, каде што овие јазични елементи се наречени „катализатори на пораката“, а авторот ги анализира во рамките на интерперсоналните јазични функции предложени од Јакобсон.

Сепак, има недостиг на студии на ваквите „субјективни елементи“ во рамките на вербалното комуницирање. Во македонскиот јазик за употребата и функциите на дискурсниот маркер во секојдневните конверзации пишува Кусевска (2012; 2013; 2014), а конкретно, прагматичката употреба на *знаеш* и функциите во конверзација се забележани во статија на Бужаровска (2013), каде што интерперсоналната функција на *знае* во употреба само во второ лице се наведува како функција на маркер на кооперативност.

3 Методологија

Проучувањето на интерперсоналниот карактер на дискурсниот маркер, кој се состои во нивната способност да сигнализираат одредени односи меѓу говорителите во усната комуникација, налага избор на емпирискиот метод. Заклучоците во оваа статија се донесени врз анализа на автентични разговори. Пристапот на истражувањето преку примерок на автентични разговори се смета како соодветен кога се анализира изворен устен јазик, особено кога станува збор за јазични елементи што не може да се опишат само преку граматичка анализа, туку треба да се анализираат во рамките на поширок контекст за да се откријат одредени модели и законитости на нивната употреба.

Вакви јазични елементи се и дискурсниот маркер. Преку анализа на јазичниот примерок од автентични телефонски разговори, се испитува нивната употреба во секојдневната усна комуникација. Во недостиг на автентичен корпус на албански јазик, испитуваниот примерок го составивме преку собирање автентични телефонски разговори. По собирањето на материјалот, тој се транскрибираше според принципите за анонимизација и се складираше во согласност со критериумите на софтверот преку кој понатаму се анализираше нивната дистрибуција во примерокот.

Во примерите што се извадени од нашиот примерок, совпаѓањето во конверзацијата е означено со =, подолгите паузи за време на разговорот со (.), а смеањето со <>.

3.1 Опис на примерокот и на истражувачката постапка

Примерокот е составен од 141 автентични телефонски разговори со вкупно 44 406 зборови со TTR³ од 0,136. Анализата на примерокот се реализираше со софтверската програма *AntConc*, преку која ја генериравме фреквенцијата на појавување на избраните елементи. Меѓутоа, преку оваа постапка добиваме резултат што во литературата често се нарекува „необработен“, бидејќи ги опфаќа јазичните елементи во сите значења. Со други зборови, постапката не ја зема предвид полисемијата на зборовите и изразите. Затоа, доколку сакаме да анализираме одредени јазични елементи што имаат дискурсни или прагматички функции, треба да се отстранат примерите во кои елементите се употребени во своето основно лексичко значење.

Преку аотација одредивме во кои случаи елементите се употребуваат во своето основно значење, а во кои имаат прагматички или дискурсни функции.

На овој начин ја избегнавме можноста од генерирање неадекватни резултати за пребарување и ни се овозможи да се фокусираме стриктно на определувањето на прагматичките функции на маркерот.

Со цел да ја потврдиме или да ја отфрлиме претпоставката дека постои поврзаност меѓу дистрибуцијата на интерперсоналните дискурсни маркери и видот на говорните чинови, издвоивме 23 говорни чинови што се смета дека го загрозуваат лицето на соговорникот, и во нив ја испитавме дистрибуцијата на дискурсниот маркер. Овие говорни чинови, кои го загрозуваат лицето, спаѓаат во една од четирите категории на говорните чинови според класификацијата на Серл (Searle 1979), базирана на илокуциската сила.

Подолу следува табеларен приказ на говорните чинови избрани за анализата, во кои има интерперсонални дискурсни маркери.

Табела 1 Категории на говорни чинови кои го загрозуваат лицето на соговорникот

ДИРЕКТИВНИ (5)	КОМИСИВНИ (1)	ЕКСПРЕСИВНИ (12)	АСЕРТИВНИ (5)
Предупредување	Ветување	Извинување	Најава на лоши вести
Замолување		Исмејување	Неодобрување
Сугестија		Признание на вина	Потсетување
Покана	Понуда	Критикување	Споменување непријатни факти
		Несогласување	Најава на добра вест
		Согласување	
		Спротивставување	
		Емотивна реакција	
		Фалење	
		Изразување восхит	
		Преземање одговорност	
Самопотценување			

³ TTR (ориг. термин: Type-Token Ratio); бројот на сите различни зборови одделно (*types*) поделен со вкупниот број зборови во корпусот.

По определувањето на говорните чинови што го загрозуваат лицето на соговорникот, направивме квалитативна анализа на исказите во кои е употребен дискурсниот маркер, за да добиеме увид и квантитативно да ја анализираме дистрибуцијата според видот на говорниот чин.

За прегледен и јасен пристап на сите овие податоци, наодите од пребарувањата на софтверската програма и тие од анализата се прикажуваат со графикони и табели. Преку ваквите графички прикази илустративно се истакнуваат резултатите, каков што е, на пример, бројот на говорни чинови во кои маркерот најчесто се јавува. Со инкорпорирање на ваквите видови анализи, истражувањето се здобива со додатна вредност поради употребата на квантитативниот пристап во анализата.

4 Резултати на анализата

4.1 Функции на *e di* 'знаеш'

4.1.1 *Di* 'знаеш' во функција на изразување учтивост

- *Di* 'знаеш' во говорни чинови што го загрозуваат лицето

Во Табелата (2) илустрирана е дистрибуцијата на *di* 'знаеш' во оние говорни чинови во кои тој се појавува. Од 23 анализирани чина, тој се употребува во 13, кои ги наведуваме во табелата подолу:

Табела 2. Дистрибуција на *di* 'знаеш' во говорни чинови во проценти

Говорен чин	Број на употреби	Број во проценти
Предупредување	1	0,9 %
Замолување	7	6,4 %
Сугестија	9	8,3 %
Извинување	2	1,8 %
Исмејување	2	1,8 %
Исповед	5	4,6 %
Критикување	2	1,8 %
Најава на лоша вест	1	0,9 %
Несогласување	5	4,6 %
Потсетување	66	60,6 %
Согласување	4	3,7 %
Споменување на непријатни факти	1	0,9 %
Фалење	3	2,8 %
Најава на добра вест	1	0,9 %

Маркерот *e di* 'знаеш' најчесто се среќава како дел од говорните чинови со илокуциска сила на потсетување. Овој наод ги потврдува тврдењата дека *e di* 'знаеш' како маркер има важна улога во воспоставувањето блискост меѓу говорителите, со тоа што говорителот го употребува за да го потсети соговорникот дека тоа што го зборува би требало да му биде познато поради тоа што делат заедничко знаење. Подолу зборуваме подетално за главните функции на *e di* 'знаеш' како маркер на интерперсоналност.

– *E di* ‘знаеш’ како сигнал на позитивна учтивост (изразување блискост со соговорникот со претпоставување заедничко знаење)

Функцијата на повикување на соговорникот на заедничка претпоставка за споделено знаење за албанскиот маркер *e di* ‘знаеш’ ја третираме како двојна, како што предлага Шуруп (Schouroup 1985), во рамките на мултифункционалноста.

Поточно, и во двете варијанти говорителот е свесен дека со соговорникот поседуваат заедничко знаење, односно запознаени се со контекстот. Меѓутоа, во втората варијанта на оваа функција говорителот го употребува *e di* ‘знаеш’ за сигнализирање дополнително објаснување, што не означува дека соговорникот не е запознаен со контекстот, туку ја обележува намерата на говорителот да се осигури дека имплицитното значење на поседување заедничкиот контекст е прифатено од соговорникот. Во примерот (2), преземен од примерокот разговори на албански јазик, се забележува употребата на *e di* ‘знаеш’ токму во оваа функција. На говорителот му е јасно дека е соговорникот запознаен со контекстот, а со употреба на *e di* ‘знаеш’ како да му сигнализира или да го повикува да ја сфати инференцијата дека, *ако не си од Приштина, ти си само од...*

Од оваа перспектива *e di* ‘знаеш’ игра важна улога во инволвирањето на соговорникот, со тоа што не само го повикува да размисли за инференциското значење на исказот туку и му ја појаснува импликацијата, придонесувајќи вака кон разговор што се разликува со фамилијарности во кој припадниците се на исто ниво.

(2)

A: *Kjo s'osht as Parti(.) e nëse osht met partia për me e mbrojt XXX hallall i koftë, Edhe XXX=*

B: *Jo tybe n'disha*

A: *Jo, merr informata, se je te ai dosti nesër, vete edhe nëse ia merr menja që na nuk jena Prishtinali a din, jena veç n'XXX.....*

B: *Ëhë*

A: A: Ова не е партија... и ако стасала партијата да ја брани XXX, алал да ѝ е, и XXX

B: B: Не знам да ти кажам

A: A: Не, информирај се, бидејќи си кај тој другарот утре, прашај го дали мисли дека не сме од Приштина, **знаеш** дека сме само од XXX.....

B: A: Аха

4.1.2 Интеракциски функции на *e di* ‘знаеш’

– *E di* ‘знаеш’ поттикнува инволвираност кај соговорникот или ја засилува аргументативната позиција на говорителот.

За да ја разрешиме дилемата околу тоа дали овој маркер поттикнува одговор кај соговорникот или, пак, служи како аргументативно средство што му навестува на соговорникот дека исказот (говорителот) не трпи дополнителен коментар од никаков вид, кај *e di* ‘знаеш’ ја анализираме употребата во исказите во кои се појавува во финална синтактичка позиција, што се смета за најобележена синтактичка позиција на маркерот.

Во крајна позиција маркерот *e di* 'знаеш' во примерокот разговори на албански јазик е најчест во говорните чинови на потсетување (што е очекувано, имајќи предвид дека во овој говорен чин и општо се појавува најчесто). Ова може да се види и од Табелата 3 подолу, каде што се прикажани сите употреби на *e di* 'знаеш' во финална синтактичка позиција. Така, на крајот на исказот овој дискурсен маркер во говорни чинови на потсетување се среќава во околу 73 % од употребите. Во другите говорни чинови во финална позиција маркерот нема честа дистрибуција, односно во говорниот чин сугестија на крајот на исказот го среќаваме само во 3 употреби или во 13,64 %, а имаме само по една употреба во говорните чинови извинување, исмејување и несогласување, односно по 4,55 %.

Табела 3. Говорни чинови во кои *di* 'знаеш' се јавува на финална позиција

Извинување	Исмејување	Несогласување	Потсетување	Сугестија	Вкупно
1	1	1	16	3	22
4,55%	4,55%	4,55%	72,73%	13,64%	100%

Со поединечно разгледување на конверзациските парови ја анализиравме реакцијата на соговорникот. Анализата покажа дека во поголемиот дел случаи *e di* 'знаеш' поттикнува реакција кај соговорникот. Недостиг на реакција има во 9 од вкупно 22 случаи кога *e di* 'знаеш' е во финална позиција. Тука треба секогаш да имаме предвид дека анализираните конверзации се телефонски, што значи дека единствената невербална реакција што може да се регистрира преку транскрибирање на примерокот е смеењето и маркерите што охрабруваат продолжение на конверзацијата (јазични елементи како што се *аха*, *мхм* итн.).

Така, во конверзациските парови што содржат говорен чин на потсетување, во кој најчесто го среќаваме *e di* 'знаеш' во финална позиција, најчеста реакција од соговорникот се токму овие елементи.

(3)

А: *m' tha ka dështu zona ekonomike* А: ми рече пропадна економската зона
a e din **знаеш**
 Б: *Mhm* Б: Мхм

Во примерот (4) подолу гледаме дека комуникациската стратегија со повикување на соговорникот кон заедничко знаење за контекстот на разговорот е постигната иако реакцијата е невербална (смеење).

(4)

А: *un' thash' o XXX kot kemi ardhur* А: јас викам абе XXX цабе дојдовме
e din **знаеш**
 Б: <> Б: <>

4.1.3 Комбинации на *e di* ‘знаеш’ во најјавувачка функција

Во Толковниот речник на албанскиот јазик, во едно од многуте значења, глаголот *di* ‘знае’ во второ лице се дефинира и како партикула за привлекување внимание. Во оваа функција глаголот се карактеризира со употреба во почетна синтактичка позиција во неформални конверзации.

Во оваа употреба во албанскиот јазик глаголот *di* ‘знае’ претставува дел на лексикализиран израз (*e di ç'ke ti?*), кој е карактеристичен за говорен дискурс од неформален карактер, односно конверзација. Во оваа употреба во албанскиот јазик *e di* (буквален превод: ‘го знаеш’) е проследен од кратката форма на прашалната заменка *çfarë – ç* ‘што’, глаголот *ke* ‘има’ (во второ лице) и личната заменка *ti* ‘ти’. Се изговара со нагорна интонација, меѓутоа во конверзацијата не служи како прашање на кое се очекува некаков одговор, слично на македонскиот еквивалент *знаеш штио*. Употребата на овој дискурсен маркер се илустрира во примерот (5), каде што говорителот го привлекува вниманието на соговорникот кон пораката што следува, што во овој случај е дрска наредба: *мавни ми се*.

(5)

A: *Edhe i thashë (.) e di ç'ke ti? Pa mu hiq me gjithë këto budallalliqe...* A: И му реков (.) ‘знаеш што?’ Ај мавни ми се со сите овие глупости..

Од перспектива на Теоријата на учтивост, во дадениот пример говорителот не употребува стратегија за зачувување на лицето, па затоа по исказот *e di ç'ke ti* ‘знаеш што’ не остава простор соговорникот да ги одобри размената и продолжението на конверзацијата. Меѓутоа, ова не значи дека комуникациската цел не е постигната, бидејќи говорителот е јасен во пораката што сака да ја пренесе.

Од друга страна, пак, кога станува збор за ситуациски контексти во кои говорителите водат сметка за лицето, исказот што започнува со изразот *e di ç'ke ti?* ‘знаеш што?’ задолжително е проследен со пауза, што му дава можност на соговорникот да ја продолжи конверзацијата или, пак, да даде знак за нејзино запирање. Преку овие стратегии на говорителот му се дава можност да го зачува лицето кога сака да го инволвира соговорникот. Според Јул (Yule 1996), овие изрази служат како искази што најјавуваат следна секвенција во конверзацијата (*pre-sequences*). Ваквата стратегија се употребува и во примерот (6) од примерокот на албански јазик, што укажува на универзалност на најјавувачката функција на маркерот *знаеш* на почетокот на исказот во кластер со прашална заменка.

(6)

A: *A din çka m'tha mue?*B: *Hë?*A: *Tha m'tha tha nejse tha ti i sheh ata t'mdhajt ata shefat (.) Tha unë për këtu n'XXX nuk jom i interesum.*

.....

B: *Seriozisht?*A: *<> nëse unë jom ka t'rrej jom idiot*

B<>

A: **Знаеш што** ми рече? (најава)

B: Што? (знак дека се прифаќа најавата)

A: Вика ми рече вика добро вика ти ги гледаш овие големиве овие шефовите (.) вика јас за тука во XXX не сум заинтересиран.

.....

B: Сериозно?

A: <> ако те лажам идиот сум

B: <>

Во горенаведениот пример (6), изразот *e di çka* 'знаеш што' како најавувач наидува на 'одобрување' од соговорникот, па разговорот продолжува да тече.

Исто така, аналитичкиот софтвер откри и друга комбинација на глаголот *e di* 'знаеш' во слична функција на најавување – со прилогот *зошито* како прашален збор. Во примерот (7) даден подолу, се забележува дека говорителот го употребува маркерот *e di* 'знаеш' заедно со прашалниот збор за причина *зошито*, или на албански *pse*, не како конкретно прашање насочено кон соговорникот, туку како воведен исказ (*знаеш зошито?*) кон главната порака што сака да ја пренесе. Слично како во претходните примери, и во овие примери имаме најава од страна на А, која се проследува од 'одобрување' од страна на Б.

(7)

A: *Jo valla a din pse t'thirra edhe atë ditë e pata ata te unë kur t'thirra*B: *A e mora e mora me mend që folëm me(.)*A: Не богоми **знаеш зошто** те барав и дента тој ми беше тука кога те побарав

B: А претпоставив, претпоставив што зборевме со (.)

Преку оваа анализа се успеа да се постигне целта на истражувањето, односно се успеа да се докаже хипотезата дека анализираните јазични елементи играат улога во обележувањето интерперсонални релации. На овој начин се потврдува и генералната претпоставка дека јазикот е општествена појава и дека за време на вербалното комуницирање со почитување на непипшани правила, говорителите градат меѓусебни односи.

5 Заклучок

Во оваа статија покажавме дека дискурсниот маркер *e di* 'знаеш' во автентични разговори на албански јазик има интерперсонални функции. Анализата укажа на мултифункционалност во употребата на овој маркер, односно ја потврди сличноста во употреба со англискиот корелат *you know*. Маркерот е најфреквентен во говорен чин на потсетување, а во најмаркираната крајна позиција предизвикува реакција (вербален или невербален одговор) кај соговорникот.

Успешното спроведување на емпириски истражувања на усниот јазик овозможуваат нови сознанија околу начинот на кој се водат секојдневните

разговори. Меѓутоа, вреди да се истакне дека реализирањето на ваквите видови истражувања подразбира и соочување со одредени текошкотии. Главниот предизвик за конкретното истражување за дискурсниот маркер *знаеш* во албанскиот јазик беше обезбедувањето автентичен примерок. Имено, во областа на анализата на дискурсот, за албанскиот јазик има недостиг на корпус за усниот јазик, односно не постои база на податоци со автентични разговори, па затоа за оваа анализа примерокот беше составен од авторот на оваа статија.

Анализата на дискурсот и прагматиката се сметаат како нови гранки во областа на лингвистиката и овој факт е особено евидентен кога станува збор за јазиците од Балканската јазичен сојуз (*Balkan Sprachbund*). Се смета дека прагматичките истражувања на оваа група јазици можат да придонесат за нови сознанија. Оттука, сметаме дека истражувањата од овој вид може да се продлабочат со нови елементи или со дополнителни варијабли. Конкретно, испитувањето и анализата на дискурсниот маркер *знаеш* во говорниот албански јазик би можело да се дополни со додавање на варијаблите за полот и возраста на говорителите. На овој начин истражувањето добива на значење со тоа што има дополнителен социолингвистички елемент.

Библиографија

- Aijmer, K. (2002). *English discourse particles. Evidence from a corpus*. Amsterdam: Benjamins.
- Andersen, G., (2001). *Pragmatic markers and sociolinguistic variation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Angoni, E. (1974). *Mbi disa çështje të pjesëzave në shqipen e sotme*. Grevisse. Maurice Beeching, K., 2016. *Pragmatic markers in British English: Meaning in social interaction*. Cambridge University Press.
- Biber, D. Johansson, S., Leech G., Conrad S., and Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Brinton, L.J., (1996). *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Concise Oxford English Dictionary*. (2004). Oxford University Press
- Crystal, D. (1988). 'Another look at well, you know...' *English Today* 13: 47–49.
- Erman, B (1987). Pragmatic Expressions in English: A Study of you know, you see and I mean in Face-to-Face Communication. *Stockholm Studies in English* 69. Stockholm: Almqvist and Wiksell.

- Erman, B. (2001). Pragmatic markers revisited with a focus on you know in adult and adolescent talk. *Journal of Pragmatics* 33. 1337–1359.
- Erman, B. and Kotsinas, U. (1993). Pragmaticalization: the case of *ba*' and you know. *Studier i modern sprakvetenskap* 10: 76–93.
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë: Akademia e Shkencave e RPSH- Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. Prishtinë. Rilindja.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *P. Cole and J. Morgan, Syntax and semantics: Speech acts. Volume 3*. New York: Academic Press, 41–58.
- Halliday, M.A.K. (1973). Explorations in the functions of language.
- Holmes, J. (1986). Functions of you know in women's and men's speech. *Studia Linguistica* 42/2, 85–121.
- Josif, K. (1969). Pjesëzat si kategori leksikogramatikore në shqipen e sotme. *SF/3*. Tiranë
- Ostman, (1981). *You know: A Discourse-Functional Approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (2006). Oxford University Press
- Shouroup, L. C. (1985). *Common discourse particles in English conversation*. New York/London: Garland Publishing.
- Stubbe, M. and Holmes, J. (1995). You know, eh and other 'exasperating expressions. An analysis of social and stylistic variation in the use of pragmatic devices in a sample of New Zealand English. *Language and Communication* 15. 63–88.
- Zheng, Q. (2015). Revisiting You know using the BNCweb query system: A sociopragmatic analysis. In *Researching sociopragmatic variability*. London: Palgrave Macmillan London. 94–118.
- Бужаровска, Е. (2013). Полисемията на глаголот *знае*. *Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica*. 14/15: 15–33. [Bužarovska, E. (2013). Polisemijata na glagolot *знае*. *Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica*. 14/15: 15–33.]
- Кусевска, М. и Бужаровска, Е. (2020). *Прагматика*. Скопје: Арс Ламина. [Kusevska, M. and Bužarovska, E. (2020). *Pragmatika*. Skorje: Ars Lamina.]
- Кусевска, М. (2013). Несогласувањето, лицето и интеркултурната комуникација. *Литературен збор*, (1–3). 59–68. [Kusevska, M. (2013). Nesoglasuvanje, liceto i interkulturnata komunikacija. *Literaturen zbor*, (1–3). 59–68.]
- Кусевска, М. (2012). Меѓукултурна прагматика. Несогласување во усната комуникација: англиски и македонски. Скопје: Академски печат. [Kusevska, M. (2012). Megukulturna pragmatika. Nesoglasuvanje vo usnata komunikacija: angliski i makedonski. Skorje: Akademski pečat.]
- Кусевска, М. (2014). Улогата на „па“ како адверсативен дискурсен маркер. *Македонски јазик*, 253–264. [Kusevska, M. (2014). Ulogata na „pa“ kako adversativen diskursen marker. *Makedonski jazik*, 253–264.]

